

TUZ, GEÇMİŞTE ALTIN KADAR DEĞERLİYDİ 5 TEMMUZ 2013

Tuz binlerce yıldır kullanılan, yaşam için gerekli bir maddedir. Hazır olarak bulmak zor olduğundan geçmişte altın değerindeydi ve uğruna savaşlar yapıldı.

Tuz Gıdaları Koruduğu ve Yiyeceklere Tat Verdiği İçin Değerliydi

Tuzun, tuzlu göl sularından üretilmeye başlanması 8.000 yıl öncesine uzanır. Çinliler'in M.Ö. 6.000'de Xiechi Gölü'nden tuz ürettiği biliniyor. Mısırlılar, M.Ö. 2800'de tuzlanmış balık ihraç ediyor ve ölüleri gömerken de yanlarına tuz koyuyordu. Tevrat'ta, yakılarak tanrıya kurban edilecek olan hayvan etlerine tuz atılması gerektiği yazılıdır. İncil'de 30 yerde tuzdan bahsedilir ve birinde İsa "sen dünyanın tuzusun" der. Tuz bazı kültürlerde kutsal sayılır ve yere dökülmemesine özen gösterilir. Yere tuz dökenler veya cenaze evinden dönenler sol omuzlarından arkaya doğru tuz atıp kötü ruhları uzaklaştırır. Budizm inancına göre tuz, kötü ruhları uzaklaştırdığı için sumo güreşçileri ringe tuz serper. Geçmişte, üretimi sınırlı olduğu için tuz çok değerliydi. Günümüzde yılda 210 milyon ton tuz üretildiği için fiyatı düşüktür. Tuz; deniz, tuz gölü ve kaya tuzu yataklarından üretilir. Kaya tuzu, kurumuş olan tuzlu göllerin kalıntısıdır ve yer altında derin tuz yatakları vardır. Neolitik dönemde (yeni taş devri) etin tuzlanarak saklanması keşfi, insanlara av dönemi dışında da et yeme olanağı tanıdı. Et ve diğer mevsimlik gıdaların tuzlanarak korunması sayesinde, dengeli beslenen insanların yaşamı kolaylaştı.

Kötü ruhları uzaklaştırmak için ringe tuz serpen sumo güreşçisi

Tuz Para Yerine Kullanılırdı

Çin İmparatoru Yu, M.Ö. 2200'de tuza vergi koyarak devlet bütçesini dengede tutmuştu. Tuz vergisinin tarihteki ilk vergi olduğu söylenir. Roma İmparatorluğu

döneminde askerlerin maaşı, bazen para yerine tuz verilerek ödenirdi. Bu nedenle geçmişte görevini iyi yapan askerlere “aldığı tuzu hak ediyor” denilirdi. İngilizce maaş kelimesinin karşılığı olan “salary” kelimesinin Latince tuz demek olan “sal” kelimesinden türediği sanılıyor. Roma İmparatorluğu’nda tuzdan alınan vergi önemli bir gelir kaynağıydı. Savaş zamanı tuza zam yapılarak gerekli para toplanırdı. Barış zamanı tuz ucuzlatılarak fakir halkın tuzsuz kalmaması sağlanırdı. Roma İmparatorluğu’nun ilk yıllarında Roma’ya tuz taşıyan arabaların kolay ve hızlı hareket etmeleri için özel bir tuz yolu (Via Salaria) yapılmıştı. Antik Yunan’da esirler tuz karşılığında satılırdı ve tembel köleler için “tuzun karşılığını veremiyor” denilirdi. Savaş dönemlerinde sefere çıkan orduların tuz bulamayışı sorunlara neden olurdu. Napoleon’un orduları, Rusya seferi sırasında yemeğe koyacak yeterli tuz bulamamıştı. Bu nedenle Napoleon’un binlerce askeri hastalanıp öldü. Gezgin Marco Polo, Tibet’te tuz bloklarına kralın silüetinin basılıp para yerine kullanıldığını yazmıştı. Tuz, M.Ö. 523’te Habeşistan’da para yerine kullanılıyordu.

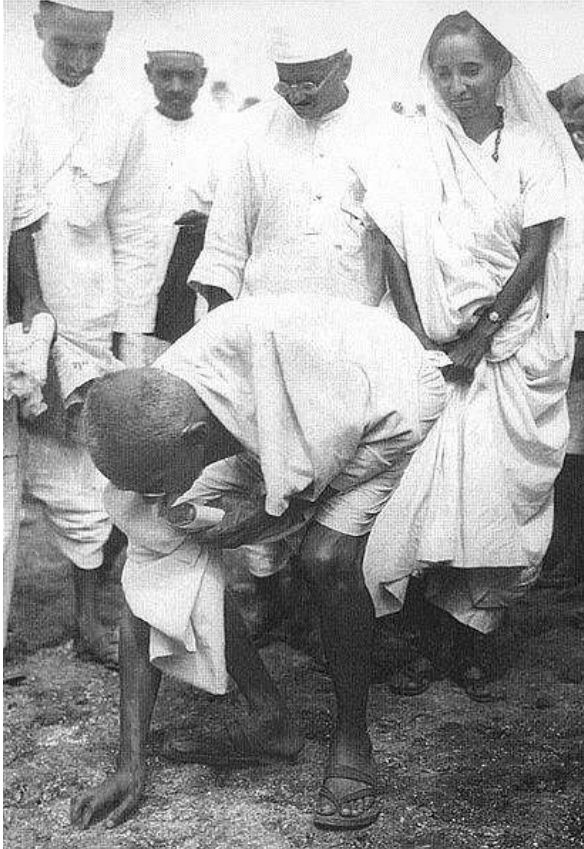

Habeşistan’da 1899’da bulunan ve para yerine kullanılan tuz blokları

M. Gandhi’nin Tuz Yürüyüşü, Hindistanın Bağımsızlığını Hızlandırdı

Hindistan, İngiliz sömürgesi iken 1930’da bağımsızlık talep etti ama İngiltere reddetti. M. Gandhi ve J. Nehru’nun üyesi olduğu parti, bağımsızlık ilan ettiğini açıkladı ancak etkili olmadı. İngilizler, Hindistan’daki tuz üretiminden aldıkları vergiyi kaybetmemek için halkın tuz üretmesini yasaklamıştı. Hindistan’ın bağımsızlık mücadelesini duyurmak için Gandhi, tuz üretme yasağını delmeye karar verdi. Yaşadığı kentten, 390 kilometre uzakta olan deniz kenarındaki Dandi adlı köye bir yürüyüş başlattı. Protesto yürüyüşüne 100 bin destekçi katıldı. Gandhi, 6 Nisan 1930’da denize ulaşınca yerden bir avuç tuzlu çamuru alıp deniz suyunda kaynatarak tuz üretti. Hindistan’ın çok sayıda kentinde insanlar protesto amaçlı tuz üreterek Gandhi’yi destekledi. Gandhi, yola devam

etti ve her kasabada kaçak tuz üretilip halktan destek aldı. İngilizler, Gandhi'yi 4 Mayıs'ta tutukladı. Gandhi ve destekçilerinin tuz protestosu nedeniyle tutuklanması, dünyanın ilgisini çekti ve Gandhi meşhur oldu. Yaklaşık 80 bin Hindistanlı tuz ürettikleri için tutuklanınca tüm dünya Hindistan'ın bağımsızlığına ilgi göstermeye başladı. İngilizler, tutukluları 1931'de serbest bırakıp Gandhi'yi de görüşme yapmak için Londra'ya davet etmek zorunda kaldı. Tuz yürüyüşü, İngiltere'nin Hindistan ile 1947'de imzaladığı bağımsızlık antlaşması ile ilgili çalışmaları hızlandırdı.

Gandhi protesto amacıyla, tuz üretmek için tuzlu çamur alıyor (1930)

Tuz Nedeniyle Bazı Kısa Savaşlar Yapıldı

İtalya'nın Perugia kenti, yarı bağımsız olduğundan tuz vergisinden muaftı. Papa III. Paul 1540'ta tuz vergisi koyunca Perugia halkı ayaklandı. Papa isyanı bastırmak için oğlunun kumandasındaki orduyu gönderdi. İsyancılar, papanın ordusuyla uzun süre savaşamayıp sonunda teslim oldu. Halk, ekmeklerine tuz koymayarak papayı protesto etmeye devam etti. Bu adetlerine günümüzde de sürdürüyorlar. ABD'deki San Elizario Tuz Savaşı, 1866'da çıktı. Çoğunluğu Meksikalılar'dan oluşan San Elizario'da kaya tuzu yatakları vardı. Kent İspanya'nın denetiminde iken Meksikalılar tuz çıkarmak için İspanya'dan onay almıştı. Teksas yasaları 1866'da, madenlerin işletme hakkını Amerikalılar'a

verdi. İş adamlarını destekleyen bir hakim 1870’te öldürüldü. Bir iş adamı 1877’de tuz yataklarının kendisine ait olduğunu ilan etti ve tuz çıkartan bir Meksikalı’yı tutuklattı. Meksika asıllılar, buna neden olan iş adamını kaçırdı ve sonra serbest bıraktı. O iş adamı da Meksikalılar’ı destekleyen bir siyasetçiyi öldürünce halk ayaklandı. İsyancılar kentin yönetimine el koyunca Vali, Teksas Rancerlerini gönderdi. Rancerleri esir alan isyancılar tuz yataklarını işleten iş adamını ve bazı görevlileri öldürdükten bir süre sonra isyan bastırıldı.

İnsanlar geçmişte tuza çok değer verdi ve kutsal saydı. Çünkü tuz ekmek ve yemeğe tat veriyordu ama günümüzde sağlığa zararlı üç beyazdan biri sayılıyor.

Prof. Dr. Ural Akbulut
ODTÜ Kimya Bölümü